

KRISTENDOMEN

INFÖR SAMHÄLLSFRÅGORNA

Av docenten JOHN CULLBERG, Balingsta

TVENNE omständigheter ha givit ämnet här ovan brännande aktualitet. Dels den fortskridande sekulariseringen, som för varje dag alltmer uppluckrar det förut självklara sambandet mellan kristendomen och samhällslivet. Dels och framför allt de sociala kriser och omvälvningar, som vi på senare tid fått bevittna och som kulminerat i det stora kriget. I detta för hela vår odling högeligen kritiska läge ter det sig allt nödvändigare för kristendomens representanter att på nytt och från grunden söka genomtänka situationen. Vad är det som sker i det som synes ske? Och var står kristendomen i den sociala debatten av i dag?

Rent principiellt ligger saken tämligen enkelt till. Kristendomen är till själva sitt väsen orienterad åt två håll — mot Gud och mot nästan. Den är på en gång religiös gudsgemenskap och etisk-social människogemenskap. Mot »det yppersta och förnämsta budet» om kärleken till Gud svarar det andra, som är detta likt: »Du skall älska din nästa som dig själv.»

Denna dubbla orientering är helt bestämmande för situationen i evangeliet. Dess stora, centrala budskap var detta: »Tiden är fullbordad, och Guds rike är nära; gören bättring och tron evangelium.» Men samtidigt finna vi hos Jesus ett enastående öppet sinne för all mänsklig nöd. Man har ofta förvånat sig över att han ansåg sig ha tid med alla dessa sjuka och förkomna, som uppsökte honom — han hade ju viktigare ting att tänka på! Stundom har man menat, att sjukvården gjorde tjänst som något slags lättfattligt propagandamedel för den religiösa verksamheten, ungefär som det brukar påstås om läkarmissionen i våra dagar. Tolkningen är i båda fallen lika missvisande. Saken är helt enkelt den, att omsorgen om de nödställda hänger samman med *intresset för människan* såsom andligt-kroppslig individ. Detta intresse har återigen förvisso religiös motivering. Att människan vid min sida

icke kan bli mig likgiltig beror enligt kristen grundsyn därpå, att hon är föremål för Guds kärlek. Så växer *humanitetstanken* direkt fram ur gudstron. Min medmänniska har ett anspråk på mig. Jag lever inte för mig själv utan för min nästa — därför att jag lever för Gud, som givit mig nästan såsom på en gång gåva och uppgift.

Så långt är saken fullkomligt klar. Men vi måste gå ett steg vidare. För Jesus och urkristendomen var den sociala uppgiften av helt personlig art. Jag ser en nödställd människa — och jag hjälper henne, så gott jag kan. Det stora paradigmet är härvid liknelsen om den barmhärtige samariten. Jag bevisar mig som den nödställdes nästa genom att ta itu med hans nöd. Det naturliga uttrycket för den sociala aktiviteten blir därför sjukvård, allmosegivande o. s. v. Däremot *saknas allt positivt intresse för de sociala institutionerna*. Även det negativa intresset är f. ö. påfallande svagt dokumenterat. Jesus avvisade varje tanke på att bli en jordisk Messias-konung och därmed även tanken på att gå till storms mot romarväldet — »mitt rike är icke av denna världen». Paulus riktade ingen kritik mot slaveriet; inför Gud spelar det ju ändå ingen roll, om någon är träl eller fri. Över huvud frapperas man av de första kristnas lojalitet mot den bestående hedniska samhällsordningen — »varen all mänsklig ordning underdåniga för Herrens skull»! Först under trycket av den totalitära statsmakten med sin kejsarkult blir stämningen en annan, varom Uppenbarelseboken nogsamt vittnar. Anledningen till det bristande intresset för dessa ting är den eskatologiska högspänning, under vilken man lever. Tiden är kort. Det lönar sig föga att pyssla med de »stora» sociala problemen; samhällsinstitutionerna höra ju den förgängliga, den till undergång dömda världen till. De kristna höves det fastmer att i tro och uthållighet avvakta den avgörande gudomliga maktinsatsen — och att under tiden bevisa sin tro i kärlekens gärningar. — Denna inställning har kraftigt påverkat hela den följande utvecklingen inom kyrkan. Dess direkta sociala insats blev väsentligen *diakoni*, »kärleksverksamhet», hjälp åt dem, som kommit vilse i livet. Däremot har kyrkan varit skäligen tystlåten i fråga om konstruktiva reformprojekt. Att kristna grundsatser så småningom kommit att i väsentliga avseenden genomsyra det västerländska samhällslivet är ju uppenbart; detta har dock i jämförelsevis ringa utsträckning skett genom direkt kyrklig reformpolitik.

För oss har situationen på denna punkt blivit en helt annan. Resonemanget i den nutida kristet social-etiska debatten tycks vara följdriktigt nog. Vi vill inte längre nöja oss med att ta hand om offren för de sociala missförhållandena. Detta är visserligen *också* viktigt och nödvändigt. Men viktigare är att så söka förändra själva samhällsstrukturen, att missförhållandena *förebyggas*. Jag kan här åter anknyta till liknelsen om den barmhärtige samariten. Vi vill inte stanna, där den evangeliska berättelsen stannar. Det är gott och väl, att den slagne juden blir omhändertagen — men nästa dag kan ju samma historia upprepas, så länge rövare tillåtas att husera uppe i bergen. Det gäller därför främst att komma tillrätta med rövarlivet. Hur skall man lämpligen gå till väga? Man skickar polispatruller för att infånga de asociala individerna, man sätter deras barn i skola o. s. v., och så hoppas man så småningom få rövarföljet inorganiserat i samhället och delaktigt av dess ordningar.

På en rad punkter visar sig denna omsvängning i den kristna social-etiska debatten. Man kan tänka på ställningen till krigsproblemet. Medan kyrkan tidigare väsentligen inskränkte sig till att organisera själavården vid krigsmakten och att sörja för omhändertagandet av krigets lemlästade offer, så har man under de senaste decennierna på kyrkligt håll intensivt diskuterat metoderna för avskaffandet av kriget självt. Något liknande gäller ställningen till de sociala frågorna i inskränkt mening. Medan man tidigare framför allt verkade för personlig »kärleksverksamhet», absorberas nu intresset alltmer av arbetet på fattigdomens avskaffande genom en effektiv bostadspolitik, folkpensionering o. s. v. Man söker m. a. o. effektivisera den kristna humanitetstanken i den sociala reformpolitiken.

Vad är det, som här har skett? Låt mig peka på två ting.

För det första. Kyrkan har i stor utsträckning blivit av med sitt genuina sociala arbetsfält, verksamheten bland de nödlidande. Denna har med vissa, icke betydelselösa undantag blivit till en kommunal vårdnadsplikt, som väsentligen handhaves av icke-kyrkliga myndigheter.

För det andra — i nära sammanhang med det nämnda. Det kyrkligt-sociala intresset har orienterats in i den statliga och kommunala socialpolitiken. Det är därifrån man väntar de för den mänskliga sammanlevnaden avgörande åtgärderna. Och man söker följaktligen med kristet-humanitära idéer påverka arbetet i

de givna instanserna av mellanfolkligt, statligt och kommunalt slag. Jag förbiser icke, att viktiga undantag givas, framför allt i den kyrkliga diakonien. Men undantagen se snarast ut att bekräfta regeln.

Denna utveckling synes vara helt följdriktig, en smidig »anpassning efter verkligheten». Och det är svårt att på enskilda punkter framställa befogade anmärkningar. Likväl få vi icke vara blinda för de väldiga riskmoment, som här ur kristen synpunkt föreligga. Låt mig åter hänvisa till två omständigheter.

Den kristet-sociala *verksamheten hotar att förvärldsligas*. Den ätkristna grundsynen på det mänskliga gemenskapslivet som en Guds nyskapelse av rent personlig art blir mer och mer dimmig. En from fras, som man kan kosta på sig i predikningar men eljes inte riktigt tar på allvar. Detta sammanhänger med den eskatologiska spänningens förflyktigande. Främlingskänslan i världen, som gav en sällsam rymd och helgd åt de personliga relationerna — kärlekens personliga gemenskap är verkligen icke av denna världen —, förbytes i idyllisk och flack hemtamhet. Intresset inriktas på åtgärder, som rimligtvis böra genomföras av fattigvårdsstyrelser och barnavårdsnämnder, kanske rent av i riksdagen. Det som kommer »ovanifrån» kan ju alltid få sitt i den trängre kretsen.

Vidare. Det kristet-sociala *omdömet förlorar sin säkerhet*. I stället för den tvingande appellen till samvetet — gå du och gör sammalunda! — får man en massa invecklade problem, där snart sagt varje ståndpunkt kan »kristet» legitimeras — medan man inte är riktigt säker på någon. Följden blir en högst plågsam förvirring. Å ena sidan drar man sig för att säga något bestämt i de sociala tingen — av välmotiverad rädsla att bli slagen på fingrarna av någon nationalekonomisk expert, som bättre känner det faktiska läget. Och så tar man det säkra för det osäkra och inskränker sig på predikstol och annorstädes till en individualistisk förkunnelse efter schemat »Gud och själen, själen och Gud, ingenting annat», alldeles som om det mänskliga samlivets frågor ur kristen synpunkt vore likgiltiga eller i varje fall av underordnad betydelse. En för ett par år sedan ventilerad prästmötesavhandling ger på denna punkt en intressant belysning särskilt åt svensk nutidspredikan (Tord Ström: Det timliga i evighetens ljus). Å andra sidan presteras en betydande ovederhäftighet, när man tvingas in på de sociala problemen, väl med den underförstådda förutsättningen, att den ena ståndpunkten kan vara lika god som

den andra. Det känns ju skönt att ibland få slå näven i bordet i en rättmätig vrede. Det ledsamma är emellertid, att slaget i bordet alltför ofta har karaktär av bara buller.

Det vore lätt att dra fram en rad konkreta exempel för att belysa läget. Man kunde peka på ställningen till fredsfrågan, befolkningsfrågan, äganderättsproblemet, den industriella demokratin, den aktuella flyktingefrågan och mycket, mycket annat. Överallt visar sig svårigheten att få fram en på en gång enhetlig och vederhäftig kristen linje, så snart det gäller problem av denna komplicerade socialpolitiska art.

Det är tydligt, att kyrkan social-etiskt sett är förlamad, så länge den sitter fast i denna förvirring och osäkerhet. Var ligger felet? Och kan någon väg spåras till återvinnande av urkristendomens självklara sociala patos?

En tänkbar utväg må här genast något beröras. Det ligger nära till hands att mena, att osäkerheten bäst övervinnes genom ett omfattande och djupgående kristet forskningsarbete beträffande alla de spörsmål, som konstituera »den sociala frågan» av i dag. På denna linje arbetar den ekumeniska rörelsen i den gren av sin verksamhet, som bär namnet »Life and work». Det vare mig fjärran att underskatta betydelsen av detta arbete. Det på svenskt initiativ grundade social-etiska institutet i Genève har samlat och bearbetat en myckenhet viktigt material för bedömande av hithörande ting. Vid de stora ekumeniska konferenserna har diskussionen förts vidare. Den vetenskapligt arbetande teologiska etiken har härmed fått en stimulator och arbetsgivare av största betydelse. Detta är *en* sak. En annan fråga är, om man av detta arbete har rätt att hoppas de åtrådda signalerna för kyrkans vardagliga sociala gärning. Jag tror det icke. Tanken, att de ekumeniska överläggningarna skulle kunna resultera i något slags »socialt credo», förefaller mig ytterst verklighetsfrämmande. Redbar forskning är nyttig till mycket, men den duger icke till att skapa en trosbekännelse. Den kan aldrig komma ifrån en nyansering och en avvägning »å ena sidan — å andra sidan», som måste förta en god del av slagkraften. Den vädjar alltid i sista hand mindre till samvetet än till förståndet, helst det kultiverade och vid subtiliteter vanda förståndet. Därför måste dess praktiska räckvidd i dessa ting bli skäligen begränsad.

I detta läge måste man på allvar ställa sig den frågan, om inte

den kristna social-etiken kommit in i en återvändsgränd, ur vilken den måste söka sig tillbaka — för att sedan kunna komma framåt. Tecken tyda på att det verkligen så förhåller sig.

Vi ha sett, att de iråkade svårigheterna nära sammanhänga med omorienteringen i den moderna kristendomens ställning till hit-hörande ting. Vi ha också sett, att denna omorientering innebär en omedelbar risk för ett *förvärldsligande* av den kristna grundsynen. Det är tid att ta detta faktum närmare i sikte. Härvid måste från början beaktas, att »förvärldsligandet» icke innebär, att de kristet social-etiska principerna tillämpas på världsliga förhållanden; en sådan tillämpning är självfallet alltid av nöden, eftersom det nu en gång för alla är här i världen, som principerna skola omsättas i handling. Olyckan är fastmer den, att *själva de kristna principerna kommit att identifieras med det moderna — eller nyss moderna — västerländska samhällslivets, d. v. s. den humanitära demokratiens, ideologi.*

Det yttre förloppet för denna process måste här förbigås. Eljes skulle det vara av ett visst intresse att undersöka inflytandet från den sekulariserade socialdemokratiens samhällsprogram och sociala reformpolitik. Då kyrkan uppgav sin traditionellt kritiska inställning åt detta håll, betydde detta utan tvivel från en sida sett en glädjande seger för den sociala vidsyntheten; den kyrkliga lojaliteten mot de makthavande samhällsklasserna har verkligen icke alltid varit uppbygglig. På samma gång inträdde emellertid lika tydligt en ödesdiger uppluckring av kyrkans egen genuina samhällssyn. För att sona begångna försyndelser, kanske också för att i konkurrensen med de politiska samhällsförbättrarna effektivt demonstrera sitt sociala patos, kom hon att för hårt engagera sig i det rike, som är av denna världen.

Viktigare är dock att följa den inre linjen. Denna ligger ganska klar. Historiskt-faktiskt är den västerländska humanitært-demokratiska kulturen utan tvivel ett barn av den kristna anden. Det har redan antytts, hur dess kungstanke, humanitetsidén, fram-sprang eller i varje fall fick sin djupa motivering ur kristen gudstro. Och nu ligger slutsatsen snubblande nära: socialt sett är det kristendomens väsentliga uppgift att hålla denna sin avkomma vid liv. Där kristet socialt patos överhuvud mobiliseras i kampen mot »tidens nöd», är det med den underförstådda förutsättningen, att kristendomens samhälleliga insats måste gå ut på att skänka ny inspiration och livskraft åt den sönderfallande humana demokrati,

som ju kommit att »stå för» de kristna idealen. Så har själva den primära frågeställningen kommit att radikalt omkastas. Frågan lydde en gång så: Hur bjuder mig mitt kristet bestämda samvete att handla i detta konkreta läge? Nu lyder den så: Hur skall jag i detta läge handla för att därmed bäst tjäna de givna kulturvärdena? Båda frågorna äro viktiga, men de sammanfalla icke. Och endast den första frågan har omedelbart kristen kvalitet.

Det vore kanske i detta sammanhang obilligt att hänvisa till befolkningskommissionens ord om betydelsen av en religiös väckelse som stimulans åt nativiteten; mera signifikativ är den tacksamhet, varmed yttrandet anförts i den kristna pressen. De mest typiska uttrycken för denna tendens kunna emellertid hämtas från Oxforldrörelsens dokument. Det är inför den katastrofala världssituationen, som den utfärdar sin appell till »moralisk upprustning» under Guds ledning. Några satser ur det budskap, som Frank Buchman på sin 60-årsdag lät utgå över all världen, må anföras (jag följer den mig tillställda svenska versionen): »En moralisk återhämtning är den viktigaste förutsättningen för en ekonomisk återhämtning. Tänk er en stigande våg av absolut ärlighet och absolut osjälviskhet, som brusar fram över länderna! Vad skulle inte den kunna föra med sig? Hur skulle det då gå med skatterna, skulderna, räntorna? ... Endast Gud kan förvandla människans natur. Om den kraften helt griper bara ett fåtal, kan det betyda lösningen på hela landets problem. En ledare förvandlad, ett helt folks inställning förvandlad, en värld i frid med sig själv. ... Gud har ett program, som omspanner hela folket och ger alla frihet och ny kraft, ett program, som i sig innesluter alla andra program av politiskt innehåll ...» Även om man inför dessa formuleringar — de torde vara mycket karakteristiska — bortser från sådant, som direkt smakar amerikansk reklam, kan man inte komma ifrån det bestämda intrycket, att kristendomen rekommenderas väsentligen för sin förmåga att reda upp de besvärliga social-politiska problem, som bragt Västerlandet in i förvirringen.

Utan att på något sätt vilja förringa betydelsen av grupprörelsens verksamhet kan man finna ett korrektiv här högeligen påkallat, och detta inte minst i ett läge, då den befarade katastrofen är över oss. Det kan i själva verket starkt ifrågasättas, om den demokratiska västerländska kulturen av i dag är något oförytterligt värde — i varje fall ur den Eviges synpunkt. Det är en stor illusion, att denna kultur längre skulle vara kristen. Den förne-

kade sitt kristna upphov i den stund, då den satte Människan (med stort M) i Guds stad och ställe. Dess humanitetstanke lösgöres undan för undan från sitt sammanhang med gudstron. Därmed glider den allt tydligare över i demoni. Principiellt stå demokratier och diktaturer här på alldeles samma linje. Skillnaden är bara den, att de totalitära staterna frimodigare kastat den kristna masken och blottat människodemonen därbakom.

Den största olyckan just nu är inte kriget, inte ens det totala, utan att kristendomen låses fast vid denna demoniska civilisation och därmed förlorar sin autonoma sprängkraft. Det är dit vi äro på väg.

Säkert har Gud ett »program», en »plan» med mänskligheten. Men jag känner inte denna plan. Den är för svindlande hög. Gud är Gud, och jag är människa. Jag har ingen aning om huruvida det är Guds plan att avvärja den västerländska kulturens ragnarök. Kanske måste Han just nu kasta spelet över ända för att börja på nytt — liksom den dag, »då Noa gick in i arken». Var Han med, då korset restes på Golgata, så är »der Untergang des Abendlandes» för Honom knappast något oerhört. Och ingen Långfredag är så svart, att den inte ljusnar mot påskmorgonen.

Denna grundsyn, som direkt anknyter till den urkristna eskatologien, måste få ny genklang i den kristna social-etiken. Måhända skall det inte vara så svårt att finna resonans för en slik betraktelse under trycket av denna sensommars apokalyptiska katastrofstämning. Men den måste få en vida fastare förankring i det kristna medvetandet. Den betyder nämligen något så grundväsentligt som vissheten, att historiens gång *i sista hand* dirigeras av en gudomlig vilja — »framåt mot ett mål, dit folkens alla villövägar sammanlöpa i en frid, som övergår alla deras planer och drömmar» (Harald Hjärne). Eskatologi är att taga Guds vilja och gärning i mänsklighetens liv på allvar. Där den grundsynen förbleknar, blir kristendomen till en flack kultureligion, en krydda i den demokratiska lyckomoralens mer eller mindre feta maträtt. Men det var knappast för den sakens skull, som Kristus behövde dö på korset. —

Är då meningen den, att de kristna skola med händerna knäppta eller korslagda avvakta, vad Gud kan ha i görningen? Ingalunda. Låt mig här till sist peka på något av det, som i detta sammanhang synes mig vara av vikt.

Genast må kraftigt framhållas, att den kristne minst av allt är fritagen från ansvaret för lösningen av de mångfaldiga samhällsfrågor, som bränna hans samtid. På samma gång som han är klart medveten om relativiteten i allt mänskligt reformerande, är han också lika klart medveten om något annat: han är ställd på post i ett bestämt kultursammanhang. Där är det hans enkla skyldighet att göra sitt bästa, i ärligt samarbete med alla uppbyggande krafter, de må bära kristen etikett eller ej. Hans kristendom ger honom visserligen intet svar på frågorna, men den nödgar honom att ta dem på blodigt allvar. Det västerländska kulturarbetet av i dag borde från kristet håll kunna hämta sina samvetsgranaste krafter. På denna punkt gäller det: Kristendomen kan inte prestera något socialt handlingsprogram, men den kan skapa människor, som kunna bli i stånd till det.

Men vidare. Kristendomens genuina sociala arbetsfält ligger alltjämt på det *personliga* planet, framför allt bland de i ett eller annat avseende nödställda. Här är kristen tjänargärning trots all statlig och kommunal välfärdspolitik lika outhärlig som för 1900 år sedan. Diakonien har just nu en väldig uppgift att fylla, icke minst bland de många, för vilka till den yttre nöden kommer en inre och djupare: själens ensamhet. Den nöden kan lindras eller avhjälpas bara av en kärlek, som icke söker sitt.

Detta leder oss över till den allra väsentligaste punkten. Även om den kristne just som kristen icke på något särskilt sätt ställes inför de »sociala frågorna», så är han ofrånkomligt ställd inför *den sociala frågan*. Och den lyder så: Hur skall isoleringen mellan människor brytas? Hur skall en verklig gemenskap komma till stånd? Eller för att ge frågan den personliga udd, som ensam svarar mot sakläget: Hur skall *jag* bli min nästas nästa?

Inför denna fråga upplåta sig själens dolda djup. Jag är självisk, bunden i mitt eget jag, »inkrökt i mig själv» — hur skall jag bli öppen i kärlek, så att jag kan öppna Dig för samma kärlek? All världslig psykologi säger mig, att detta är omöjligt. Kärleken söker sitt, den är åtrå och vilja till makt. Så mycket nödvändigare är det att vända blicken bort från det liv, som växer ur jordens mull, och upp till det liv, som från ovan bryter sig in i människans värld. Då vet jag, att blicken stannar vid korset. Dess hemlighet är outgrundlig. Men ett är visst. Där och endast där står en människa på fullaste allvar inför den sociala frågan, och inte endast det — även inför svaret. Ty korset knyter honom

samman med hela den lidande och kämpande mänskligheten i en förunderlig solidaritet. Gränsmurar falla, och vägar öppnas. Djupast förnimmes kanske denna solidaritet i *förbönens* ofta föraktade och i varje fall mycket försummade gemenskap. Där lösas inga tekniska problem, där får jag lämna hela den invecklade världssituationen lika väl som mina högst privata konflikter i Hans hand, som inte behöver den socialpolitiska sakkunskapens bistånd för att finna sin väg. Där blir åter appellen till vilja och samvete otvetydigt klar. Den människa, för vilken jag beder, kan aldrig finna min dörr stängd.

Ur den solidariteten har den kristna *kyrkan* vuxit fram — den heliga och allmänliga. Dess gemenskap är kristendomens svar på den sociala frågan. Den har haft oöverskådlig betydelse för folkens och de enskildas samliv. Skall den betyda något också i framtiden, då en gång det nya Västerlandet skall byggas upp på det gamlas ruiner? Utan tvivel — om den har mod och tålamod att utan sidoblickar hålla sin egen religiösa linje. *Patiens quia aeterna.*